

Afsked med Bent Flemming Nielsen

Af lektor, ph.d. Christine Svinth-Værgø Pøder

Dr.theol. Bent Flemming Nielsen er i sommeren 2018 fratrådt sin stilling som professor i Dogmatik med økumenisk teologi ved Det Teologiske Fakultet for at gå på

pension. Bent Flemming Nielsen tiltrådte professoratet i Dogmatik i december 2012 efter at have beklædt et lektorat i Praktisk Teologi siden 1999. I løbet af sin tid på fakultetet har han ud over sin indsats i de to respektive fagområder bidraget væsentligt til at sammentænke Praktisk Teologi og Dogmatik og udarbejde det tværfaglige felt imellem disse to discipliner.

Barthforskning i opbrud: Åbenbaringsteologiens rationalitet

Bent Flemming Niensens alsidige og omfattende akademiske indsats i dogmatik og praktisk teologi begyndte i firserne, efter at han i 1979 var blevet cand.theol. fra Aarhus Universitet. Nu satte Bent Flemming sig for at undersøge Karl Barths teologiforståelse, et arbejde, som mandede ud i afhandlingen *Die Rationalität der Offenbarungstheologie* (Aarhus

Universitetsforlag 1988), som han i det samme år opnåede den teologiske doktorgrad for.

Doktorafhandlingen om Barths teologiforståelse skriver sig ind i et nybrud i Barth-forskningen, der finder sted i 80'erne med bl.a. Ingrid Spieckermann og Michael Beintker og foregrebet af Eberhard Jüngel nogle år tidligere. Hvor den foregående generation af Barthforskere (og reelt også store dele af de efterfølgende, især i USA) i høj grad arbejdede materialdogmatisk og læste Barths *Kirchliche Dogmatik* som et stort læresystem i traditionen fra den protestantiske ortodoksi (af den grund fik "dialektisk teologi" i USA betegnelsen "neo-orthodoxy"), begyndte man at interessere sig for Barths metode – ikke kun med fokus på, hvad Barth sagde, men i høj grad også på, hvorfor og hvordan han sagde det. I dansk kontekst havde Barths teologi ligget på is i længere tid i kølvandet på blandt andet Prenters og Løgstrups kritik. Her gik Bent Flemmings læsning mod strømmen og forstod Barth som modernitetsteolog, der forstod menneskets anerkendelse af Gud som dets selvbestemmelse. Bogen udfolder forståelsesstrukturer hos Barth med fokus på de afgørende værker *Der*

Römerbrief 1922, Fides quaerens intellectum og *Die Kirchliche Dogmatik*. Teologien er ifølge Barth ikke en disciplin, der med "Gud" og "åbenbaring" som sin genstand kan underkaste disse en før-kritisk, systematiserende beskrivelse. Idet Gud og ikke mennesket er subjekt for gudserkendelsen, får den anerkendende tænkebevægelse karakter af selvnegation – ikke som et *sacrificium intellectus*, men som den rationelle tænkningens erkendelse af sine grænser. Dette er blandt andet en pointe i Barths fremhævelse af Anselms gudsbevis, der hævder Gud som den, hvis ikke-eksistens ikke kan tænkes. Det rent negative bevis beviser netop ikke 'noget' og leverer ikke en væsensbeskrivelse, men bliver den negativt definerede ramme for talen om Gud.

Bent Flemmings Barthlæsning med fokus på Barths teologiske metode skilte sig ikke kun ud i forhold til de mere materialdogmatisk orienterede Barthlæsninger (som stadig i dag dominerer forskningsfeltet), men også i forhold til dele af det teologiske landskab i Danmark, hvor Barth i vid udstrækning var lagt på hylde, og hvor 'åbenbaringsteologi' blev (og stadig til dels bliver) opfattet som modsætning til 'skabelsteologi'. Nu, tredive år efter er *Die Rationalität der Offenbarungstheologie* afgjort stadig et vigtigt bud på en holdbar Barth-læsning, som det ville gavne forskningsfeltet fortsat at recipere.

Teologisk praksis og praktisk teologi

Det efterfølgende tiår stod især i den kirkelige praksis' tegn. Men efter at have virket som præst ved Fredens Kirke i Odense i en årrække rejste Bent Flemming Nielsen imidlertid til Grønland,

hvor han sammen med Lone Fatum på bedste pionervis var med til at etablere Grønlands Universitets teologiske institut, som han var leder for i 1997-98, og hvor han bidrog helt afgørende til at tilrettelægge Grønlands teologiuddannelse. Dette entreprenørskab fik han siden brug for igen i København i forbindelse med fremdriftsreformens implementering i 2014-2015, hvor han som formand for studienævnet skulle navigere teologiuddannelsen mellem studieaktivitetskravets og tvangstilmeldingens skær. Efter Grønland fulgte Bent Flemmings ansættelse som lektor for Praktisk Teologi ved Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.

Set på afstand kunne det ligne en 180 graders vending i forhold til den tidligere forskning, da Bent Flemming Nielsen omkring årtusindskiftet begyndte at arbejde med ritualteori – det kan overraske i betragtning af den rituelle minimalisme, som man forbinder med den reformerte tradition, og altså også med Karl Barth. Men kimen ligger hos Bent Flemming allerede i den tilsyneladende spekulativt orienterede disputats, hvor det også betones, at den anerkendende erkendelse fuldbyrder sig i praksis (*Die Rationalität*, s. 114). I denne ansats ligger allerede muligheden for at formidle mellem disparate forskningsområder, der på den ene side vedrører den indholds- eller læremæssige side af kirkelig praksis og på den anden side omhandler den indsigt, at praksis 'virker', uden at det kan forklares med henvisning til læren bag. Eller måske rettere: læren 'foran', for en pointe, som Bent Flemming i stigende grad betoner, er den kirkelige praksis' fundamentalteologiske karakter. Her er lagt op til en tæt

sammenhæng mellem dogmatik og praktisk teologisk ritualforskning.

Ritual mellem form og indhold

Dette formidlingsarbejde udmøntede sig nu i bogen *Genopførelser: Ritual, kommunikation og kirke* (Anis 2004). Her undersøger Bent Flemming gudstjenestens og de kirkelige handlingers praktiske logik, idet han trækker på indsigter fra ny ritualforskning. Det er her en pointe, at ritualiseret handling adskiller sig fra det, man normalt forstår ved handling, i hvert fald inden for et subjektivitetsorienteret paradigme, hvor mening hænger sammen med intentionalitet (*Genopførelser*, 48ff). Ritualer som handling er dels formaliseret, dels indfældet i en social sammenhæng. Det medfører, at den meningsstilskrivelse af ritualer, som finder sted, er ekstern i forhold til deltagerens egen intentionalitet. Dette forhold har Bent Flemming i anden sammenhæng forklaret med henvisning til den udbredte opfattelse, at man med rituelt sprog skal 'udtrykke' noget. Det skal og gør man ikke, ifølge Bent Flemming, tværtimod 'finder' man noget – noget, som man ikke selv tilfører ritualer. Ritualteoretisk er der tale om en suspension af aktørerne som intentionelle subjekter. Ritualer medierer sig selv i den kropsligt indlejrede handling (50ff), og det hermed frisatte subjekt kan erfare begivenheden som noget andet, end hvad det selv frembringer.

Dette har betydning for prædikenen, som også forstås som indlejret i den rituelle kontekst, hvorved også prædikantens subjektivitet suspenderes, og der åbnes rum for, at prædikenen kan høres som mediering af ord fra Gud. Her kan Bent Flemming knytte til ved Barth og hans

tidlige formulering om, at "‘det prædiker’ i verden, lige så sikkert som 'det regner'" (148). Dette giver imidlertid også anledning til en kritik af Barth for kropsglemsel (samtidig med at en rituel sans hos Barth baner sig vej på anden vis), for den suspension af prædikenens subjektivitet, som kommer fra den liturgiske, sociale og kropslige sammenhæng, skal hos Barth på subtil vis ske i og med prædikenens eget sprog.

Liturgik som tværfagligt teologisk forskningsfelt

Hermed er den fundamentalteologiske betydning, som den kristne gudstjenestelige praksis har for teologien hos Bent Flemming antydnet: Skal man tale om teologiens grundlag, kommer man ikke uden om praksis – og dette grundlag finder Bent Flemming er tilstede i dogmatikkens temaer som deres forudsætning. Det var således i høj grad sagligt på sin plads, da Bent Flemming i 2012 blev kaldet til et professorat i Dogmatik. Den efterfølgende periode blev også tiden, hvor han arbejdede på sit store liturgi-historiske værk, *På den første dag. Kirkens liturgi, Oldtid og middelalder*, som udkom på Eksistensen i foråret 2017. Der ligger en omfattende og dybtgående forskningsindsats til grund for bogen. Liturgik ligger som forskningsfelt på tværs af de klassiske teologiske discipliner – både kirkehistorie, dogmatik, eksegese og praktisk teologi. Bogen trækker således på et bredt og omfattende repertoire af forskning fra de forskellige discipliner, samtidig med at den er formidlende og egnet som brugsbog i mange sammenhænge. Centralt i fremstillingen står nadveren, som historisk gennemgående

bliver et brændpunkt for vekslende praksisser og tolkninger fra de første kristnes måltidsfællesskaber over nyplatonisk prægede typologiske tolkninger og frem til Middelalderens substansontologiske forvandlingslære og messeoffertanke, som Bent Flemming kaster overraskende nyt lys over. Bl.a. herved kan han nuancere billedet af skiftet fra Senmiddelalder til Reformation med større vægt på kontinuiteten. Ligeledes kan han problematisere den klassisk protestantiske tilbageskrivning af 'ordgudstjeneste' til de første kristne menigheder – helt i forlængelse af sin tidligere kritik af nyere protestantisk teologi for dens 'krops-glemsel'. Denne kropsglemsel kan dog i øvrigt ikke tilskrives Luther, hvilket Bent Flemming antyder henimod afslutningen af bogen, hvor det sidste punktum sættes inden reformationen.

Fakultetet

Bent Flemming har i sin tid på Det Teologiske Fakultet været en afholdt underviser, som har trukket fulde huse til bl.a. sit kristologi-kursus på kandidatuddannelsen i teologi og til valgfagskurser om sakramenteteologi. I den indførende dogmatikundervisning på bacheloruddannelsen har Bent Flemming anvendt sin opfattelse af liturgiens grundlæggende betydning for teologien og tidligt i forløbet introduceret sakramenteteologi og de oldkirkelige bekendelser som indgang

til teologien. Bent Flemming har desuden været aktiv på efter- og videreuddannelsesfronten og har samtidig haft en omfattende formidlings- og foredragsvirksomhed.

Administrativt har Bent Flemming gjort en stor indsats på fakultetet og på Afdeling for Systematisk Teologi, først som afdelingsleder en tid og senere som studienævnsformand. Kronen på værket blev for denne posts vedkommende den nye studieordning, der var foranlediget af studiefremdriftsreformen. Studieordningen havde hidtil ikke i samme grad været lagt an på, at de studerende skulle tage præcis 30 ECTS-point pr. semester, sådan som det nu blev kravet, hvilket bl.a. medførte en ændret tilrettelæggelse af en del kurser og prøver. Studieordningsændringen blev dermed en præstation, som krævede sit af både matematisk og diplomatisk kunnen, samtidig med, at hensynet til fagligheden og uddannelsens helhed hele tiden var præsent.

Bent Flemming vil blive savnet i det daglige. Hans afgang vil kunne mærkes på fakultetet og på Afdeling for Systematisk Teologi, hvor han har været meget værdsat som en meget venlig og hjælpsom kollega og som en både alsidig teologisk profil og en 'Tiefgänger' med stor sans for fagområdernes indre sammenhæng og med en aldrig svigtende, saglig optagethed af teologiens grundlæggende tanke- og handlingsstrukturer.